

Weg met de psychiater!

Erich Fromm: *The Crisis of Psychoanalysis*. Jonathan Cape, Londen. Prijs f 32,75.

In *The Crisis of Psychoanalysis* heeft Erich Fromm een aantal opstellen verzameld, die hij schreef in de periode tussen 1932 en 1969. Fromm is een psychoanalyticus, die veel sterker dan de „ware“ Freudianen, wijst op het stempel dat de maatschappelijke omgeving op de mens drukt. Fromm schreef een groot aantal boeken, waarin hij steeds idealistischer werd. In *The Sane Society*, uit 1966, komt hij bijvoorbeeld tot een soort „Humanistic Communitarian Socialism“. In enkele artikelen in zijn nieuwe verzamelbundel haalt hij een werk van Bachofen uit 1859 aan, waarin de paternalistische en de maternalistische maatschappij beschreven staan, waarna Fromm aangeeft hoe de ideale maatschappij er uit zou moeten zien, een dialectische versmelting van die twee genoemde principes. Een onopgelost probleem is dan nog wel hoe je daartoe moet komen, en daar geeft Fromm geen antwoord op.

De essays in *The Crisis of Psychoanalysis* zijn uiteenlopend van kwaliteit. Het meest geboeid werd ik door het titel-essay, dat het laatste geschreven is, en waarin Fromm in iets meer dan dertig bladzijden een welhaast „dramatische“ geschiedschrijving van de psychoanalyse geeft. Freud komt hierin enerzijds tavor-schijn als een geniaal en radicaal denker (de Freud die het menselijk zelfbedrog ontmaakte). Maar aan de andere kant was hij in de ogen van Fromm dan toch weer een conformist, die de maatschappij waarin hij leefde misschien niet als bevredigend zag, maar wel als het beste wat de mens zou kunnen bereiken.

De psychoanalyse wordt dan verder beschreven als groepsvorming rondom de leider (een poging om zich te handhaven in een vijandige omgeving), waarbij geen afwijkende meningen geduld werden. Na de Eerste Wereldoorlog sloeg volgens Fromm het „bourgeois liberalisme“ om in „conservatisme“. Met spijt constateert Fromm dat een enkele radicaal, zoals Marcuse, dan nog verwarring zaait door de concepten van Freud volledig onjuist te gebruiken.

Na de dood van Freud werd de *Ego Psychology* van Hartmann en anderen de meest invloedrijke stroming binnen de psychoanalyse — en aan deze stroming is volgens Fromm dan helemaal duidelijk te zien, hoe „maatschappelijk conformistisch“ de psychoanalytici werden: de meest

radicale elementen uit Freuds ideeën werden nu onder de tafel gewerkt. Het „dramatische“ van zo'n essay is, dat bijvoorbeeld een stroming als die van de Ego-psychologie al uit 1939 stamt. In voetnoten verwijst Fromm bij het noemen van zijn bezwaren naar eigen vroegere boeken, maar veel medestanders van belang lijkt hij niet te hebben. Fromm citeert iemand die in 1951 op een congres van psychoanalytici ook iets dergelijks heeft betoogd — maar 1951 is alweer twintig jaar geleden. Wel stelt Fromm aan het begin van zijn artikelen, dat de laatste jaren de concurrerende therapieën aan het oprukken zijn. De psychoanalyse moet het „positivistische conformisme“ niet kwijt te raken, om weer een „kritische en uitdagende theorie in de geest van het radicale humanisme“ te worden. Maar daar ziet het voorlopig nog niet uit.

KAREL SOUJLIN

